

Ім'я користувача:
Моца Андрій Андрійович

ID перевірки:
1007899350

Дата перевірки:
17.05.2021 22:38:52 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet

Дата звіту:
17.05.2021 23:45:30 EEST

ID користувача:
100006701

Назва документа: Моїсеєнко Владислава

Кількість сторінок: 46 Кількість слів: 9847 Кількість символів: 66606 Розмір файлу: 907.19 KB ID файлу: 1007992380

0.98% Схожість

Найбільша схожість: 0.21% з Інтернет-джерелом (<https://vspu.edu.ua/content/img/education/task.pdf>)

0.98% Джерела з Інтернету 14 ..... Сторінка 48

Пошук збігів з Бібліотекою не проводився

22% Цитат

Цитати 394 ..... Сторінка 49

Посилання 1 ..... Сторінка 68

0.07% Вилучень

Деякі джерела вилучено автоматично (фільтри вилучення: кількість знайдених слів є меншою за 8 слів та 0%)

0.07% Вилучення з Інтернету 26 ..... Сторінка 69

Немає вилучених бібліотечних джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи 2

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра філології

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота

**ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ
У КОМЕДІЯХ І. КАРПЕНКА - КАРОГО**

МОІСЕЄНКО ВЛАДИСЛАВА ОЛЕГІВНА

Освітня програма: «Середня освіта (Українська мова і література)»
Першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 014 «Середня освіта
(Українська мова і література)»
галузі знань 01 Освіта / Педагогіка

Тема затверджена Вченою радою ЗУІ
Протокол № 7 /27 жовтня 2020 року

Науковий керівник: Вайдич Тетяна Василівна
старший викладач

Завідувач кафедри: Бергсасі Аніко Ференцівна
габілітований доктор, професор

Робота захищена на оцінку _____, «__» _____ 2021 року
Протокол № ____/2021

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II

Кафедра філології

Кваліфікаційна робота

**ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ
У КОМЕДІЯХ І. КАРПЕНКА – КАРОГО**

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Виконавець: студентка IV-го курсу

МОІСЕЄНКО ВЛАДИСЛАВА ОЛЕГІВНА

Освітня програма: «Середня освіта (Українська мова і література)»

Науковий керівник: Вайдич Тетяна Василівна

старший викладач

Рецензент: Барань Єлизавета Балажівна

доктор філософії (dr. PhD), доцент

Берегове – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЇ У МОВОЗНАВСТВІ.....	6
1.1 Поняття «фразеологізм» та її дослідження у лінгвістиці.....	6
1.2 Класифікація фразеологізмів	9
1.3 Функції фразеологізмів у художньому тексті	12
РОЗДІЛ 2. ФРАЗЕОЛОГІЗМИ У ТВОРЧОСТІ ІВАНА КАРПЕНКА-КАРОГО.....	15
2.1 Фразеологізми у творі «Мартин Боруля»	15
2.2 Фразеологізми у творі «Сто тисяч».....	18
2.3 Фразеологізми у творі «Хазяїн»	21
2.4 Функції фразеологізмів у комедіях «Мартин Боруля», «Сто тисяч», «Хазяїн»	24
Висновок до розділу 2	29
ВИСНОВКИ.....	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	35

ВСТУП

Актуальність теми. Кожна мова багата фразеологізмами. Вони є і в літературному варіанті, і в розмовному. Фразеологізми надають сказаному новизни, оскільки збагачують мову людини та художніх текстів. Вони з'явилися досить давно. Один і той же фразеологізм може існувати у кількох мовах одночасно або ж можуть зазнавати певні зміни залежно від конкретного народу. У сучасному мовознавстві не існує єдиного тлумачення цього поняття. Однак всі дослідники сходяться на тому, що фразеологізмами є сталі та нероздільні вирази. Мовознавці почали досліджувати це поняття тільки з 40-х р. ХХ ст. Однією з причин є те, що тривалий час фразеологізми вивчали в межах лексикології. Останню вчені виокремили як окрему галузь тільки на початку ХХ ст. Чимало мовознавців вивчали фразеологізми, наприклад, Ш. Баллі, В. Виноградов, Н. Амосов, В. Архангелький та ін. Немає одностайної думки щодо класифікації фразеологізмів. Це спричинено тим, що науковці вкладають різне значення у поняття та беруть за основу різні принципи: 1) семантичний (В. Виноградов та М. Шанський), функціональний (С. Гаврин, Д. Баранник), морфологічний (І. Білодід), граматичний та семантичний (В. Архангельський), генетичний (Л. Булаховський, Л. Скрипник), структурно-семантичний (О. Кунін). Лінгвісти вивчають фразеологізми у різних мовах та порівнюють їх, наприклад, К. Уділова, Л. Лисенко та ін. У художніх текстах цим питанням займалися Г. Звягіна, А. Улянич та ін.

І. Карпенко-Карий – це відомий український письменник. Його твори є видатним явищем української літератури. Для текстів І. Карпенка-Карого характерним є його мова. Оскільки вона жива та наповнена великою кількістю фразеологізмів. Саме це допомагає розкрити не тільки головну думку тексту, а й персонажів, які є такими колоритними. Чимало його творів досліджували мовознавці. Однак комедії «Сто тисяч», «Хазяїн» та «Мартин Боруля» ще не були об'єктом дослідження з погляду фразеологізмів. Це і зумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета роботи полягає у цілісному і системному вивченні фразеологізмів у творчості І. Карпенка-Карого на прикладі творів «Сто тисяч», «Хазяїн» та «Мартин Боруля».

Поставлена мета зумовила необхідність розв'язати такі **завдання**:

- дослідити поняття «фразеологізм»;
- розкрити історію дослідження фразеології;
- опрацювати класифікації фразеологізмів;
- проаналізувати функції фразеологічних одиниць у художньому тексті;
- виділити фразеологізми у творах І. Карпенка-Карого;

- здійснити класифікацію фразеологічних одиниць у творах І. Карпенка-Карого;
- з'ясувати функції фразем у комедіях «Сто тисяч», «Хазяїн», «Мартин Боруля».

Об'єкт дослідження – фразеологізми у творчості І. Карпенка-Карого.

Предмет дослідження – класифікація фразеологізмів та її функції у творах «Сто тисяч», «Хазяїн», «Мартин Боруля».

Теоретико-методологічною основою бакалаврської роботи є праці Ш. Баллі, І. Білодіда, В. Виноградова, В. Ужченка та ін. При аналізі матеріалу було використано такі методи: описовий (характеристика поняття «фразеологізму» та її функцій), зіставний (порівняння класифікації мовознавців), системний (зв'язки між поняттями).

Наукова новизна кваліфікаційної роботи полягає в тому, що вперше об'єктом мовознавчого дослідження є фразеологізми у творчості І. Карпенка-Карого, зокрема у художніх текстах «Сто тисяч», «Хазяїн», «Мартин Боруля».

Теоретичне значення кваліфікаційної роботи полягає у тому, що вона доповнює знання про фразеологізми та її класифікації, розширює уявлення про їх використання у творах, узагальнює відомості про історичний розвиток фразеології як окремого мовознавчого розділу.

Практичне значення бакалаврської роботи полягає в тому, що фактичний матеріал може бути використаний у мовознавчих студіях для глибшого вивчення фразеологізмів у творчості І. Карпенка-Карого; на заняттях з української мови (зокрема уроків, які пов'язані із вивченням фразеологізмів) та з української літератури (мова творів І. Карпенка-Карого); під час читання спецкурсів на філологічних факультетах.

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, двох розділів з підрозділами, висновків, списку використаної літератури, який налічує 37 позиції. Загальний обсяг бакалаврської роботи – 37 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЇ У МОВОЗНАВСТВІ

1.1. Поняття «фразеологізм» та її дослідження у лінгвістиці

На сучасному етапі розвитку мовознавства важливе місце займає фразеологія. Це пов'язано з тим, що мова знаходиться у постійному русі, тому чимало стійких словосполучень з'являються, які необхідно вивчати. У лінгвістиці існує кілька визначень щодо поняття «фразеологізм».

Наприклад, у Словнику української мови в 11 томах та у Великому тлумачному словнику сучасної української мови подано наступне тлумачення фразеологізму: «усталений зворот, стійке поєднання слів, що виступає в мові як єдиний, неподільний і цілісний за значенням вислів» [27, с. 638; 7, с. 1548].

Мовознавець Л. Юрчук розуміє фразеологізм як усталене та стійке словосполучення, яке є постійним та відтворюється за традицією з частин, які втратили своє самостійне значення і виникає внаслідок переосмислення та є членом речення [37, с. 46-51].

В. Телія стверджує, що фразеологізми – «загальна назва семантично нероздільних слів, які відтворюються у мовленні в узуально закріпленому за ними стійкому співвідношенні значеннєвого змісту та певного лексико-граматичного складу. Семантичні зрушення в значеннях лексичних компонентів, стійкість та відтворюваність – взаємопов'язані універсальні та характерні ознаки фразеологізмів» [31, с. 605].

Вчений І. Гальперін вважає, що фразеологізм – це стійке поєднання складових частин та їх семантична єдність. При цьому вчений зазначає, що його ціле значення панує над складовими частинами або не впливає з його компонентів [12, с. 170].

Таким чином, у сучасній лінгвістиці існують безліч тлумачень стосовно поняття «фразеологізм». Однак спільним для всіх є те, що вони нероздільні, стійкі та усталені, а також те, що мають значення, яке виникає на основі лексико-граматичного складу та є членом речення.

Фразеологізми мають свої ознаки. Зокрема можна виділити наступні:

- семантична цілісність (В. Виноградов);
- відтворюваність (С. Гаврин, М. Шанський);
- метафоричність (О. Кунін, Б. Ларін);
- стійкість (Л. Юрчук);
- еквівалентність слову (А. Аксамітов, В. Нікітін);

- нарізнооформленість (Л.Скрипник);
- наявність не менше двох повнозначних слів (М. Шанський);
- неперекладність (Л. Булаховський) [33, с. 13-14].

Основними джерелами фразеологізмів є:

- давні мовні джерела (спільнослов'янські, східнослов'янські, власне українські фразеологізми): *мати зуб*;
- з інших мов (запозичені): *буря і натиск*;
- калькування: *синя панчоха* [28, с. 396-398].
- За сферою використання:
- ткацько-прядильне: *розмотати клубок*;
- кравецьке: *білими нитками шите*;
- шевців, чинбарів та лимарів: *на один копил*;
- ковальське: *між молотом і ковадлом*;
- бондарство: *немає клепки в голові*;
- млинарство: *лити воду на млин*;
- рибальство: *закидати вудку*;
- мисливство: *стріляна птиця*;
- гончарство: *зняти полуду з очей*;
- будівельна справа: *закласти фундамент*;
- перукарство: *стригти під один гребінець*;
- військова справа: *схрещувати мечі*;
- моряцтво: *без керма і без вітрил*;
- театральнo-музична сфера: *сходити зі сцени*;
- галузі науки: *ставити знак рівності*;
- технічної сфери: *підкручувати гайку*;
- транспорту: *давати зелену вулицю*;
- спортивна: *брати бар'єр*;
- фінансово-торговельне середовище: *зводити рахунки*;
- писемництва і друку: *альфа й омега* [28, с. 401-406].

Розділ, що вивчає фразеологізми називається фразеологією. Однак останнє поняття потрібно розуміти дещо ширше. Оскільки Етимологічний словник української мови подає таке визначення фразеології, що це «розділ мовознавства, що вивчає усталені звороти мови, фразеологізми; сукупність словосполучень певної мови, фразеологізм, фразеологічний» [14, с. 126]. Фразеологія – це досить молода наука. Це пов'язано з тим, що вона

виокремилася значно пізніше ніж інші розділи мовознавства. Варто зауважити, що тривалий час фразеологізми вивчалися в межах лексикології. Останню почали виокремлювати ще на початку ХХ ст., а зачатки її дослідження можна віднайти в працях І. Бодуен де Куртене «Лексикологія, або наука про слова, як окрема галузь граматики, буде творінням ХХ ст.» [5, с. 17], у якій вчений вказував на те, що лексикологія буде відкриттям ХХ ст. як окремої галузі, а також В. фон Гумбольдта, який у своїх працях розмежував семантику та граматику [13, с. 72]. Саме вищенаведені чинники спричинили, що фразеологія як окрема галузь розвинулася значно пізніше лише з 1940-х років. Фразеологія є історичним розділом, а об'єктом її вивчення є фразема, що означає «семантично пов'язані словосполучення і речення» [31, с. 559].

Вивчення фразеологізмів можна поділити на кілька етапів. Кожен з них мають характерні особливості.

Перший період можна віднести до 40-70-х р. ХХ століття. У цей період були обґрунтовані теоретичні дослідження з фразеології. В. Виноградов вивчає фразему з лінгвістичної сторони, тому досить часто стикається із стилістикою. Він намагається показати експресивність фразеологізмів, сферу їх використання та літературно-жанрові межі їх застосування [10, с. 64].

Мовознавці досліджували методи, за допомогою яких виокремлюють фразеологізми. Отже, можна виділити наступні:

1. Метод семантичної ідентифікації фразеологічних одиниць, коли виокремлюється загальна ознака у фраземах [22, с. 21].
2. Контекстологічний метод. В її основі дослідження контексту та виділення сталих сполук, у яких відсутні семантичні варіації або мінімально обмежені [1, с. 8].
3. Варіаційний метод, коли всебічно вивчаються фраземи [2, с. 10].
4. Метод оточення. Дослідження зовнішніх та структурних елементів, які описують фразеологізми в цілому [29, с. 3].

Другий період припадає на середину 70-х початку 80-х р. ХХ ст. На цьому етапі вчені вивчають фразеологізми із функційно-мовленнєвої сторони. Мовознавець Ш. Баллі вводить поняття «ідіома», під якою вчений розуміє переосмислене словосполучення [3, с. 11]. У цей же період В. Виноградов здійснює семантичну класифікацію фразеологізмів [9]. Потрібно звернути увагу на те, що вже фраземи вивчаються з погляду лексико-граматичного складу.

Останній етап розпочався з 90-х р. ХХ століття й триває до нині. У цей період активно вивчаються фразеологізми в межах художніх текстів конкретного письменника, у межах однієї мови чи при зіставленні, у говорах, на позначення конкретних чи абстрактних понять, при перекладах тощо. Вищесказане допомагає дослідити мову.

Чимало вчених досліджують фраземи у творчості письменників чи художніх творів. Варто зауважити, що лінгвісти зосереджуються на чомусь конкретному. Наприклад, мовознавець Г. Звягіна в одній із своїх статей досліджувала трансформації фразеологізмів у творах Григора Тютюнника, а також семантичні класи. Вчена виділила 5 розрядів та навела приклади [16, с. 328-332]. Вчений А. Ульянич вивчав фразеологізми з погляду етнолінгвістики у драматичних творах І. Франка та спробував класифікувати за семантично-структурним критерієм [34, с. 202-211].

Чимало наукових досліджень присвячено порівнянню фразеологізмів у різних мовах. Наприклад, К. Уділова охарактеризовує фраземи у кількох мовах, а саме: іспанській, українській, французькій та російській мовах [32, с. 331-333]. Праця спрямована на знаходження спільних та відмінних рис. Л. Лисенко вивчає фразеологізми на позначення часу в українській та англійських мовах. За основу було взято фразео-семантичні групи, які мають спільний семантичний компонент [24, с. 178-181].

Найбільша кількість праць та статей присвячено дослідженню окремих понять. Наприклад, Л. Печінкова вивчала фраземи семантичного поля «Здоров'я», а саме: психічний стан та всі її прояви. Науковець виділила підгрупи та мікрогрупи. За основу взяла фразеологічний словник [25, с. 19-22]. Мовознавець Г. Куприкова здійснила функціонально-семантичний аналіз фразем, в основі яких назви одягу та взуття. Вона дійшла висновку, що їх специфіка полягає переосмисленні. Це дослідження допомагає зрозуміти внутрішню форму фразеологізмів [23, с. 53-54].

Чимало публікацій присвячено фразеологізмам української мови різних періодів. Ж. Краснобаєва-Чорна вивчає класифікацію фразем з погляду експресивно-стилістичної сторони. Аналіз виконано, взявши за модель словникову статтю Словника фразеологічних термінів сучасної української мови. У статті подано терміни мікротермінологічного поля «експресивно-стилістична класифікація фразеологізмів» [20, с. 265-274], які є охарактеризованими. Н. Заболотна у своїй статті «Роль фразеологізмів у дієслівній синоніміці української мови середини XVII ст. (на матеріалі анонімних віршів)» проаналізувала фразеологізми анонімні вірші XVII ст.. Вона зробила висновок, що у творах наявна велика кількість фразеологізмів-еквівалентів дієслова у дієслівній синоніміці. Вони дійшли до нашого часу завдяки семантико-стилістичному забарвленню [15, с. 90-97].

Отже, можна зробити висновок, що фразеологізми вивчаються всебічно. Вчені зосереджуються на конкретному, але це допомагає зрозуміти розвиток мови.

1.2. Класифікація фразеологізмів

У сучасному мовознавстві існують безліч класифікацій. Оскільки у їх основу вкладено різні аспекти.

Учений Ш. Баллі виділив такі чотири типи фразеологічних одиниць:

- 1) вільні словосполучення;
- 2) звичні сполучення (певна вільність у зв'язку);
- 3) фразеологічні ряди (два розташованих поряд поняття сприймаються як одне);
- 4) фразеологічні єдності (втратили своє первинне значення, тому виражають

неподільне поняття) [3, с. 84-85].

В. Виноградов створив типологію фразеологізмів, яка будується на ступені видозміни значення слова в різних синтаксичних і стилістичних умовах фразоутворення:

1. Фразеологічні зрощення – це фразеологічні одиниці, які є неподільними, оскільки не можна зрозуміти значення із компонентів: *вивести на чисту воду*.

2. Фразеологічні єдності – це, коли виникають на основі синтаксичної спеціалізації фрази, які вживаються у конкретній граматичній формі за наявності експресивності у значенні: *нуль уваги*.

3. Фразеологічні сполучення – сполучення, які виникають на основі зв'язних значень слів: *зачепити гордість* [9, с. 145-159].

Типологія В. Виноградава довго була популярною та панівною. Однак згодом його намагалися удосконалити. М. Шанський до вже виділених В. Виноградом груп фразеологічних одиниць додав «фразеологічні вирази», тобто семантично неподільні вирази, які складаються тільки із лексем з вільним значенням [35, с. 84].

На основі вищесказаного можна зробити висновок, що вчені в основу свої класифікацій поклали семантичний принцип. У типологіях Ш. Баллі та В. Виноградова збігається одна група фразеологічних одиниць, а саме: фразеологічні єдності, однак їх тлумачення не збігається.

Варто зауважити, що також існує класифікація на основі лексем, що означають:

- 1) явища природи та небесних світил, частин місцевості;
- 2) назви рослинного світу;
- 3) назви тваринного світу;
- 4) назви частин тіла;
- 5) назви знарядь праці та господарських предметів;
- 6) лексеми, що позначають абстрактні поняття;
- 7) назви, що означають дію [28, с. 386-387].

У багатьох фразеологізмах збереглися лексеми із староукраїнської мови, зокрема найменування:

- 1) реалій старовинного побуту: *проти рожна перти*;
- 2) старовинних грошових одиниць: *Сказав на гривню правди*;

- 3) давніх одиниць виміру: *міряти на свій аршин*;
- 4) місяців: *Сухий марець, мокрий май* – бубе жито, як той гай;
- 5) суспільно-політичних, адміністративних, військових та інших понять: *Пани як пани, та вїйти собаки* [28, с. 388-389].

Лінгвіст С. Гаврин здійснив функціональну класифікацію фразеологічних сполук:

- 1) образно-виразні стійкі сполуки: *пустити червоного півня*;
- 2) еліптичні сполуки: *ні пуху ні пера*;
- 3) термінологічні фразеологізми: *заломлення променів*;
- 4) афористичні фразеологізми: *друзі пізнаються в біді*;
- 5) контекстологічні сполуки = фразеологічні сплучення (за В. Виноградовим);
- 6) ідіоми: *собаку з'їсти* [11, с. 261-274].

Мовознавець Д. Баранник виділила наступну групу фразеологізмів за функціональною класифікацією:

- 1) фразеологічні метафори народного характеру (ідіоми й приказки): *пасти задніх*;
- 2) фразеологічні метафори літературного характеру: *троянди й виноград*;
- 3) фразеологічні образні узагальнення народного характеру (прислів'я): *який Сава, така слава*;
- 4) специфічно жанрова фразеологія: що й треба було завести [4, с. 34-38].

В основі морфологічної класифікації покладено співвіднесеність із частиною мови стрижневого слова [28, с. 341]. Однак здійснити типологію фразеологізмів на морфологічному рівні складно, бо не завжди можна визначити граматичний центр.

Дослідник В. Архангельський у своїй праці «Стійкі фрази сучасної російської мови» здійснив класифікацію фразеологізмів на основі граматичних форм та семантичної ознаки. Таким чином, вчений виділив наступне:

- 1) фразема, тобто за структурою вона є словосполученням;
- 2) стійка фраза, тобто реченева структура [2, с. 97].

Мовознавець Л. Булахавський здійснив генетичну класифікацію за джерелами походження. У праці «Курс російської літературної мови» він виділив наступні типи:

- 1) прислів'я та приказки;
- 2) професіоналізми у метафоричному значенні;
- 3) усталені вислови;
- 4) цитати із «Старого» та «Нового» завітів;
- 5) ремінісценції з античних творів;
- 6) переклади іншомовних висловів;

7) влучні фрази відомих людей [6, с. 102-103].

Лінгвіст Л. Скрипник своїй генетичній класифікації виділяє наступні:

1) питомо українські фразеологічні одиниці (спільнослов'янські фразеологізми):

водити за ніс;

2) запозичені фразеологічні одиниці: *передати куті меду;*

3) фразеологічні кальки й напівкальки: *grіти руки* [26, с.149].

Вчений О. Кунін у праці «Курс фразеології сучасної англійської мови» здійснив структурну-семантичну класифікацію. Він виділив наступні типи:

1) одновіршинні (одне повнозне слово й службове слово, якого може бути більше ніж один);

2) фразеологічні одиниці, які утворені на основі словосполучень сурядного або підрядного типів;

3) стійкі фрази із структурою (лексема + підрядне речення);

4) фразеологізми, які можна співставити з підрядним реченням;

5) номінативно-комунікативні фразеологізми (дієслівні звороти зі структурою словосполучення з інфінітивом і речення з дієсловом у пасивному стані);

6) фразеологічні одиниці, які за своєю структурою подібні до простого або складного речення;

7) еквіваленти речення (окремі структурні типи вигуківих зворотів, які характеризуються самостійністю та силою висловлювання) [21, с. 70-72].

Отже, у сучасному мовознавстві існують кілька класифікацій фразеологізмів, які створені на основі різних принципів:

1) семантичний (В. Виноградов та М. Шанський);

2) функціональний (С. Гаврин, Д. Баранник);

3) морфологічний (І. Білодід);

4) граматичний та семантичний (В. Архангельський);

5) генетичний (Л. Булаховський, Л. Скрипник);

6) структурно-семантичний (О. Кунін).

1.3. Функції фразеологізмів у художньому тексті

Українська мова багата фразеологізмами. Вони є живими, оскільки можуть видозмінюватися. Причиною цього є народ або письменник. Останні можуть здійснювати певну трансформацію, яка необхідна для художнього тексту. Мовознавець Н. Венжинович

стверджує: «Фразеологізми надають творам національної самобутності, створюють реалістичну народну атмосферу, ілюструють розвиток особистості в соціальному середовищі, формування її характеру, поглядів, вплив громадської думки на вчинки людини» [8, с. 18]. Оскільки автор використовує фразеологізми, то він повинен звернути увагу на те, з якою метою це робиться. Наприклад, для опису ситуації чи героїв, для розкриття важливої проблеми тощо. Однак письменник часто видозмінює народні фразеологізми. Для цього автор використовує певні прийоми, які допомагають здійснити трансформацію. На думку М. Шанського найкраще застосувати наступні:

- 1) наповнення фразеологічного звороту новим змістом для збереження його лексико-граматичної цілісності;
- 2) оновлення лексико-граматичного блоку фразеологічного звороту для збереження його значення і структури (заміна компонента синонімом, розширення його складу);
- 3) утворення індивідуально-авторських фразеологізмів під час зміни їхніх граматичних властивостей і значень;
- 4) ужиток фразеологізму і як стійкого звороту, і як вільного словосполучення;
- 5) використання фразеологічного звороту поряд з одним із утворювальних його слів, коли воно вільне [36, с. 151].

З усього варто виокремити індивідуально-авторські. Оскільки вони надають художньому твору експресії. Індивідуально-авторські фразеологізми допомагають розкрити та охарактеризувати персонажа.

Всі фразеологізми виконують певну функцію. Вона залежить від мети використання. Отже, можна виділити наступні стилістичні функції [33, с. 201-212]:

1. Оцінну. Її принцип полягає у тому, що потрібно оцінити зображуване: позитивне чи негативне, схвалене чи несхвалене тощо.
2. Емоційно-експресивну, яка допомагає розкрити почуття, описати психічний стан.
3. Створення гумору чи сатири. Вона полягає у тому, щоб розкрити певні риси характеру чи стану речей тощо. Ця функція досягається різними способами: контрастність, порівняння (коли порушується зв'язок між порівняльною частиною та фразеологізмом), ірреальність змісту тощо.
4. Внутрішніх якостей персонажа. Варто звернути увагу, що один і той же фразеологізм може описати внутрішні якості героя по-різному. Все залежить від контексту.

5. Відтворення внутрішнього стану персонажа. Для цього автор використовує фразеологізми, які пов'язані із словами «серце», «душа» чи на позначення означення жестів, міміки.

6. Портретної характеристики (зовнішній вигляд героя). Мабуть, найбільше у мові тих фразеологізмів, які можна використати, щоб описати зовнішній вигляд героя.

7. Мовної характеристики персонажа. Ця функція допомагає розкрити персонажа, надаючи характерних особливостей. Фразеологізми є «міченими атомами» мовлення героя.

8. Синонімічного увиразнення експресії, створення градації. Ця функція полягає у посиленні інтенсивності дії у творі. Градація розкриває емоційну силу сказаного персонажем.

9. Сюжетної основи. Повторювання фразеологізму у різних контекстах допомагає у варіації або в акцентуації на конкретному елементі сюжету.

10. Заголовочну. Ця функція є надзвичайно важливою, оскільки встановлює зв'язок із читачем. Заголовок допомагає: 1) загострити увагу над змістом; 2) коротко розкриває зміст; 3) показує головну думку; 4) спонукає читати; 5) зростає ефективність засвоєння прочитаного тощо. Чимало письменників використовують фразеологізми у заголовках текстів Панас Мирний, Ю. Яновський, М. Стельмах та ін. Часто стандартні фразеологізми у текстах заголовків трансформуються авторами, щоб досягти кращого ефекту.

11. Заключного акорду, яка полягає у підсумку розвитку ідеї. Ця функція досягається за допомогою синонімічного ряду, мініконтексту або окремих структурних елементів, які пов'язані із фразеологічними одиницями.

12. Лаконізації мовлення. Ця функція характерна для ліричних творів.

13. Синонімічного підсилення ознак, яка полягає у нагнітанні певних ситуації у художньому тексті.

Отже, можна зробити висновок, що фразеологізми виконують важливу роль у художньому тексті. Вони допомагають не тільки в побудові тексту, а й у створенні образів чи персонажів у творах, розкривають головну думку.

РОЗДІЛ 2. ФРАЗЕОЛОГІЗМИ У ТВОРЧОСТІ ІВАНА КАРПЕНКА-КАРОГО

2.1. Фразеологізми у творі «Мартин Боруля»

Ми згрупували фразеологізми на основі класифікації, що виділено у підручнику «Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія» на основі слів, які входять у його компоненти [28, с. 386-387]:

- I. Явища природи та небесних світил, частин місцевості:
  - 1) «**дощ** як із відра» [17, с. 37].
- II. Назви рослинного світу:
  - 1) «мов **маком** всіяний» [17, с. 6].
- III. Назви тваринного світу:
  - 1) «важна **птиця**» [17, с. 4];
  - 2) «випить оливи з **мухами**» [17, с. 28];
  - 3) «вкусила шляхетська **муха**» [17, с. 10];
  - 4) «**зайцьові** писнуть не дасть» [17, с. 31];
  - 5) «крутила **хвоста**» [17, с. 37];
  - 6) «на лисині виросте таке волосся, як у **їжака**» [17, с. 2];
  - 7) «як **корові** сідло» [17, с. 11].
- IV. Назви частин тіла:
  - 1) «в **голову** влізе» [17, с. 30];
  - 2) «в **ногах** валялись» [17, с. 34];
  - 3) «в **печінку** сіли» [17, с. 15];
  - 4) «**голови** не вкрали» [17, с. 15];
  - 5) «**голову** заморочили» [17, с. 3];
  - 6) «за **пуна** взяло» [17, с. 19];
  - 7) «за **чуба** тягни!» [17, с. 15];
  - 8) «**зуби** скалив?..» [17, с. 23];
  - 9) «**зубів** не повибиваю» [17, с. 30];
  - 10) «лупнув **очима**» [17, с. 26];
  - 11) «на **пальчиках**...» [17, с. 29];
  - 12) «на **спині** горба зробить» [17, с. 14];
  - 13) «не вдержався на **ногах**» [17, с. 2];
  - 14) «не виходять **очі**» [17, с. 3];
  - 15) «не печи **очей!**» [17, с. 16];

- 16) «недобре **серце** віщує» [17, с. 20];
  - 17) «**очі** вивалив» [17, с. 2];
  - 18) «**очі** розбіглися» [17, с. 6];
  - 19) «**пальці** знать» [17, с. 6];
  - 20) «пару з **рота** пустив» [17, с. 34];
  - 21) «під **руки** виведуть» [17, с. 10];
  - 22) «по **уху** хльоскаєш» [17, с. 4];
  - 23) «полуда з **очей** упала» [17, с. 22];
  - 24) «розумна **голово**» [17, с. 17];
  - 25) «**рота** не роззявляй» [17, с. 40];
  - 26) «**серце** болить» [17, с. 21];
  - 27) «**серце** забилося!» [17, с. 24];
  - 28) «**серце** надвоє роздирають» [17, с. 23];
  - 29) «схопив Горбенка за **чуба**» [17, с. 2];
  - 30) «у **вічі** лізеш?» [17, с. 17];
  - 31) «у **носі** закрутило» [17, с. 2];
  - 32) «у **носі** засвербіло» [17, с. 10];
  - 33) «у **серце** штигає» [17, с. 39];
  - 34) «упаду в **ноги**» [17, с. 22];
  - 35) «**язик** однаде» [17, с. 8].
- V. Назви знарядь праці та господарських предметів:
- 1) «не святі **горшки** ліплять» [17, с. 20];
  - 2) «словами, мов **батогом**» [17, с. 4].
- VI. Лексеми, що позначають абстрактні поняття:
- 1) «баб'ячі **химерики**» [17, с. 23];
  - 2) «**бог** дасть» [17, с. 3];
  - 3) «борони **боже**» [17, с. 27];
  - 4) «другу **пиху** тобі дає» [17, с. 25];
  - 5) «**дух** виперло» [17, с. 18];
  - 6) «**душа** не лежить» [17, с. 28];
  - 7) «занапастить **вік молодий**» [17, с. 21];
  - 8) «**лихий** приніс» [17, с. 20];
  - 9) «на первих **порах**» [17, с. 3];
  - 10) «невесело на **душі**» [17, с. 20];
  - 11) «піде **прахом**» [17, с. 36];

- 12) «розбить свої надії» [17, с. 20];
  - 13) «щастя усміхнеться» [17, с. 35];
  - 14) «що є духу» [17, с. 33];
  - 15) «як мертві» [17, с. 34].
- VII. Назви, що означають дію:
- 1) «байди **бить**» [17, с. 36];
  - 2) «бодай галушки **не проковтнув**» [17, с. 15];
  - 3) «**будуть** люде!» [17, с. 9];
  - 4) «в пригоді **стала!**» [17, с. 22];
  - 5) «вареником **подавився**» [17, с. 15];
  - 6) «**вилізеши** в люде» [17, с. 3];
  - 7) «**виряджаємо** в город» [17, с. 5];
  - 8) «**геть** з очей» [17, с. 16];
  - 9) «**дайте** звістку» [17, с. 3];
  - 10) «дворянство у тебе **засвербіло**» [17, с. 10];
  - 11) «день-два **підожду...**» [17, с. 18];
  - 12) «дівкою **посивіла**» [17, с. 21];
  - 13) «**живи – не тужи!**» [17, с. 3];
  - 14) «з сили **вибились**» [17, с. 34];
  - 15) «з шкури **лізеши**» [17, с. 23];
  - 16) «**зводить** готові гроші» [17, с. 36];
  - 17) «крізь шаблі **випаде**» [17, с. 11];
  - 18) «**накрутіть** йому» [17, с. 2];
  - 19) «**не ганявся** за дворянством» [17, с. 10];
  - 20) «**не мороч** мене» [17, с. 12];
  - 21) «**обвел** его вокруг себя» [17, с. 2];
  - 22) «оскому **наб'є!**» [17, с. 5];
  - 23) «**пішло** шкереберть» [17, с. 34].
  - 24) «**пішло** як по маслу» [17, с. 3];
  - 25) «**плюнь** на це діло» [17, с. 36];
  - 26) «**покладаю** надії» [17, с. 3];
  - 27) «**стерявся** розумом» [17, с. 13];
  - 28) «**трись, трись** меж людьми» [17, с. 9];
  - 29) «шкуру з тебе **здерти?..**» [17, с. 15];
  - 30) «як до пенька **балакаєши**» [17, с. 13].

Варто виокремити ще 1 групу «Назви страв, випічок тощо»:

- 1) «без **хліба** останемся» [17, с. 38];
- 2) «**хліба** не дасть» [17, с. 38].

Отже, у комедії «Мартин Боруля» нами було виділено 93 фразеологізми. Всі були розподілені у 8 груп. Остання, а саме: «Назви страв, випічок тощо» було виокремлено нами, до якої ввійшли 2 фразеологізми. Найменше їх у групах «Явища природи та небесних світил, частин місцевості» – 1 та «Назви рослинного світу» – 1, а найбільше – «Назви частин тіла» – 35 та «Назви, що означають дію» – 30.

2.2. Фразеологізми у творі «Сто тисяч»

Фразеологізми у комедії «Сто тисяч» згруповано на основі класифікації, що виокремлено у підручнику «Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія» на основі лексем, які входять у його компоненти [28, с. 386-387]:

- I. Явища природи та небесних світил, частин місцевості:
  - 1) «**мороз** поза шкурою пішов» [18, с. 5];
  - 2) «ні світ ні **зоря**» [18, с. 13];
  - 3) «**під боком** живе» [18, с. 3];
  - 4) «**сонце** не стоїть» [18, с. 14];
  - 5) «як дві **каплі води**» [18, с. 6];
  - 6) «як піску в **морі**» [18, с. 17].
- II. Назви рослинного світу:
  - 1) «**первий сорт**» [18, с. 6].
- III. Назви тваринного світу:
  - 1) «**зайцем** мимо» [18, с. 4];
  - 2) «глянули **кобилі** в зуби» [18, с. 8];
  - 3) «звели на **свиней**» [18, с. 10];
  - 4) «**цапа** скакав» [18, с. 20];
  - 5) «**зайці** в голові» [18, с. 20];
  - 6) «**норовиста коняка**» [18, с. 9];
  - 7) «як **собака мухою**» [18, с. 14];
  - 8) «**вхопив за ноги**» [18, с. 14];
  - 9) «як **сизі голуби**» [18, с. 17];
- IV. Назви частин тіла:
  - 1) «**будете руками** об поли бить» [18, с. 9];

- 2) «в шапці більше розуму, ніж у тебе в **голові**» [18, с. 16];
  - 3) «вашими **устами** бог говорить» [18, с. 26];
  - 4) «**вуха** об'їсть» [18, с. 20];
  - 5) «вчений на **язики**, а дурний» [18, с. 20];
  - 6) «**глазами** купують» [18, с. 1];
  - 7) «**гроші** всьому **голова**» [18, с. 10];
  - 8) «з твоєю **головою** мене вчить» [18, с. 17];
  - 9) «з-під **носа**» [18, с. 13];
  - 10) «**крутіть головою**» [18, с. 7];
  - 11) «лизала панам **руки**» [18, с. 23];
  - 12) «лопотать **язиком**» [18, с. 9];
  - 13) «**морду** пиндючить» [18, с. 23];
  - 14) «не своїм **голосом**» [18, с. 29];
  - 15) «**носа** відкрути» [18, с. 4];
  - 16) «**носа** показати меж них» [18, с. 17];
  - 17) «перекусивать **горло**» [18, с. 29];
  - 18) «**печінка** мало не витрусилась» [18, с. 34];
  - 19) «**роти** пороззявляють» [18, с. 3];
  - 20) «**серце** не вискочило» [18, с. 15];
  - 21) «**слину** ковтаю» [18, с. 8];
  - 22) «у **грудях** пухне» [18, с. 22];
  - 23) «у чорта **очі** на роги повилазять» [18, с. 17];
  - 24) «удержите **язика**» [18, с. 15];
  - 25) «**язик** плеще» [18, с. 29].
- V. Назви знарядь праці та господарських предметів:
- 1) «у **горниці** і не кликали» [18, с. 23].
- VI. Лексеми, що позначають абстрактні поняття:
- 1) «береженого **бог** береже» [18, с. 32];
  - 2) «**бог** знає скільки викопать» [18, с. 13];
  - 3) «**бог** милує» [18, с. 13];
  - 4) «**вік** живи, **вік** учись» [18, с. 11];
  - 5) «**вік** прожив, а і тріски чужої **не** взяв» [18, с. 31];
  - 6) «до **душі**» [18, с. 11];
  - 7) «**думки** ізсушили» [18, с. 14];
  - 8) «**дух** не виперло» [18, с. 18];

- 9) «*душу вимотує*» [18, с. 14];
- 10) «з великого *розуму* в дурний *заходиш*» [18, с. 16];
- 11) «*іродів син*» [18, с. 4];
- 12) «на *милість божу*» [18, с. 16];
- 13) «не *полохливого десятка*» [18, с. 4];
- 14) «не *попробувать щастя*» [18, с. 18];
- 15) «*нечисті гроші*» [18, с. 4];
- 16) «*Обіцянка – цяцянка, а дурневі радість*» [18, с. 11];
- 17) «*обіцянка – цяцянка*» [18, с. 11];
- 18) «*світ білий*» [18, с. 13];
- 19) «*слово по слову*» [18, с. 33];
- 20) «*сплять як мертві*» [18, с. 14];
- 21) «*точить думка*» [18, с. 3];
- 22) «*чорта з'їсть*» [18, с. 9];
- 23) «*чорта не боявся*» [18, с. 18];
- 24) «*чула душа, що з ним щось недобре діється*» [18, с. 35];
- 25) «*чуть світ*» [18, с. 34];
- 26) «*як нечистим путем*» [18, с. 3].

VII. Назви, що означають дію:

- 3) «*гиндиків дражнить*» [18, с. 9];
- 4) «*голяк масті, чирва світить*» [18, с. 23];
- 5) «*живого облуплю*» [18, с. 10];
- 6) «*злуpe проценту*» [18, с. 4];
- 7) «не *вспієш оглянуться – вже з'їли*» [18, с. 14];
- 8) «*нігде нічичирк*» [18, с. 34];
- 9) «*світ в'язне, а потім плати*» [18, с. 10];
- 10) «*слова від роду не чув*» [18, с. 26];
- 11) «*теревені править*» [18, с. 3];
- 12) «*шурупає в грошах*» [18, с. 4].

Варто додати, ще одну групу, а саме:

VIII. Назви музичних інструментів:

- 1) «*голий став як бубон*» [18, с. 2].

Можна зробити висновок, що у комедії «Сто тисяч» налічено 79 фразеологізмів.

Таким чином, найменшими групами з фразеологізмами є «Назви рослинного світу» – 1 та

«Назви музичних інструментів» – 1 (була окремо виділена нами), а найбільшими – «Назви частин тіл» – 25 та «Лексеми, що позначають абстрактні поняття» – 26.

2.3. Фразеологізми у творі «Хазяїн»

У комедії «Хазяїн» виокремили фразеологізми на основі типології, що виділено у підручнику «Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія» на основі слів, що ввійшли у його склад [28, с. 386-387]:

- I. Явища природи та небесних світил, частин місцевості:
  - 1) «**биті шляхи**» [19, с. 22];
  - 2) «**високий до неба, а дурний як треба**» [19, с. 35];
  - 3) «**він для вас і в огонь, і в воду**» [19, с. 7];
  - 4) «**казенна земля**» [19, с. 7];
  - 5) «**мов шовком землю укриває**» [19, с. 26];
  - 6) «**мужики все одно що бури, нічого з ними не зробши**» [19, с. 8];
  - 7) «**наскочила на стежку**» [19, с. 22];
  - 8) «**не знаєш броду – не лізь прожогом в воду**» [19, с. 13];
  - 9) «**ні краплі**» [19, с. 48];
  - 10) «**стежка протоптана**» [19, с. 8];
  - 11) «**степ без краю**» [19, с. 26];
  - 12) «**як води в морі**» [19, с. 18].
- II. Назви рослинного світу:
  - 1) «**обберуть, як липку**» [19, с. 9];
  - 2) «**у корені лежить неправда**» [19, с. 22].
- III. Назви тваринного світу:
  - 1) «**з коня не злазить**» [19, с. 4];
  - 2) «**мов крила вирости**» [19, с. 21];
  - 3) «**собак краще годують**» [19, с. 16];
  - 4) «**собака не вкусе**» [19, с. 17].
- IV. Назви частин тіла:
  - 1) «**аби зуби**» [19, с. 8];
  - 2) «**висунувши язика**» [19, с. 47];
  - 3) «**голови котились з плеч**» [19, с. 24];
  - 4) «**голову об'їдять**» [19, с. 14];
  - 5) «**губи кусають**» [19, с. 12];

- 6) «дивиться крізь **пальці**» [19, с. 10];
- 7) «доволі вашої **голови**» [19, с. 9];
- 8) «з **рота** вирвали» [19, с. 48];
- 9) «замазати **очі**» [19, с. 23];
- 10) «**зубами** прийшлося тягнуть» [19, с.3];
- 11) «**зуби** гостриш» [19, с. 13];
- 12) «**зуби** ламає» [19, с. 8];
- 13) «кусок в **горло** не полізе» [19, с. 15];
- 14) «на тобі **лиця** нема» [19, с. 55];
- 15) «настали **зуби**» [19, с. 8];
- 16) «не паскудь своїх **рук**» [19, с. 25];
- 17) «не поворухнеться **серце** жалем» [19, с. 25];
- 18) «нема за що **рук** зачепить» [19, с. 7];
- 19) «**нерви** витягнуті» [19, с. 39];
- 20) «**носа** підніма» [19, с. 25];
- 21) «**правду** насадить» [19, с. 22];
- 22) «розумна **головка**» [19, с. 43];
- 23) «**руки** вмокає» [19, с. 10];
- 24) «скоріше б у мене **рука** відсохла, ніж протягулась до чужого» [19, с. 25];
- 25) «треба в **рот** покласти» [19, с. 19];
- 26) «у **серце** кольнуло» [19, с. 21];
- 27) «як на **долоні**» [19, с. 13];
- 28) «ярма на **шию**» [19, с. 14].

V. Назви знарядь праці та господарських предметів:

- 1) «з миру по **нитці** – голому сорочка» [19, с. 5];
- 2) «наскочила **коса** на камінь» [19, с. 23];
- 3) «**ножем** ріже по животу» [19, с. 42];
- 4) «чули **дзвін**, та не знаєте, відкіль він» [19, с. 23].

VI. Лексеми, що позначають абстрактні поняття:

- 1) «**бог** боронить» [19, с. 38];
- 2) «**боже** сохрани» [19, с. 50];
- 3) «важко на **душі**» [19, с. 21];
- 4) «ваше слово – **закон**» [19, с. 6];
- 5) «добра **душа**» [19, с. 18];
- 6) «**дурно** ніхто нічого не робе» [19, с. 3];

- 7) «*душа тремтить*» [19, с. 20];
- 8) «*душею увійти*» [19, с. 14];
- 9) «з усього треба **користь** витягать» [19, с. 3];
- 10) «мало **світ** родить» [19, с. 50];
- 11) «мов у **сні**» [19, с. 22];
- 12) «на **прикметі**» [19, с. 2];
- 13) «на худий **кінець**» [19, с. 5];
- 14) «не гнівить **бога**» [19, с. 2];
- 15) «не робе **честі**» [19, с. 14];
- 16) «не робить **безчестя**» [19, с. 15];
- 17) «ні крихти не **жаль**» [19, с. 24];
- 18) «ні сорому, ні совісті» [19, с. 55];
- 19) «**обіцянка** – цяцянка» [19, с. 55];
- 20) «одібрав повістку від **смерті**» [19, с. 55];
- 21) «сам **чорт** не зговорить» [19, с. 11];
- 22) «слово по слову» [19, с. 54];
- 23) «старий **чорт** язика прикусив» [19, с. 18];
- 24) «**умови** люде роблять» [19, с. 7];
- 25) «**честь** потеряли» [19, с. 25];
- 26) «**честь** топчуть» [19, с. 55];
- 27) «**чорт** тебе напав» [19, с. 11];
- 28) «**чортові** душу продасть» [19, с. 55].

VII. Назви, що означають дію:

- 1) «бусурманів **обдирали**» [19, с. 24];
- 2) «гроші **висипаються**» [19, с. 15];
- 3) «губерню **можна з'їсти**» [19, с. 8];
- 4) «за верству **буде видко**» [19, с. 38];
- 5) «**замовте** словечко» [19, с. 3];
- 6) «**здерти** що-небудь» [19, с. 27];
- 7) «кишені **продирають**» [19, с. 14];
- 8) «на базарі **не плещуть**» [19, с. 29];
- 9) «**насіли** на тата» [19, с. 39];
- 10) «не вам ряди **поповнять**» [19, с. 22];
- 11) «**не даси** слова» [19, с. 15];
- 12) «**не загнuzдали** мужиків» [19, с. 7];

- 13) *«не обділите бідного чоловіка»* [19, с. 6];
- 14) *«перепаде свіжа копійка»* [19, с. 2];
- 15) *«причалила до ліжка»* [19, с. 43];
- 16) *«рачки прилізе»* [19, с. 51];
- 17) *«ти не вб'єш, тебе уб'ють»* [19, с. 24];
- 18) *«хочеш у труну покласти»* [19, с. 36];
- 19) *«шкура болить»* [19, с. 6];
- 20) *«що ти мелеш»* [19, с. 12].

VIII. Назви страв, випічок тощо (виділена нами):

- 1) *«без хліба зоставить вірного слугу»* [19, с. 7];
- 2) *«на свій хліб»* [19, с. 2];
- 3) *«не з того тіста»* [19, с. 37];
- 4) *«це не борщ, тут пробувать нічого»* [19, с. 8].

Отже, всього виділено 102 фразеологізми. Вони були розподілені у 8 груп, а остання «Назви страв, випічок тощо» була виокремлена нами. Найменша кількість фразеологізмів є у групах «Назви рослинного світу» – 2, «Назви тваринного світу», «Назви знарядь праці та господарських предметів», «Назви страв, випічок тощо» – по чотири відповідно, а найбільше – «Назви частин тіла», «Лексеми, що позначають абстрактні поняття» – по 28 у кожній.

2.4. Функції фразеологізмів у комедіях «Мартин Боруля», «Сто тисяч», «Хазяїн»

У творах І. Карпенка-Карого представлено більшість функцій фразеологізмів. Однак кожен з них треба розглядати в межах контексту.

Однією з найважливіших функцій є **оцінна**.

Наприклад, у творі «Мартин Боруля», коли Мартин висловлює своє негативне ставлення щодо подарункові приймаку Красовському: *«скоріще у мене на лисині виросте таке волосся, як у їжака, ніж я йому подарую»* [17, с. 2]. Він ніби ставить умови, оцінюючи нереальність її виконання. Або той момент у творі, коли Мартин показує шанси Миколи на роботу у станового: *«Може, бог дасть, і столоначальником будеш або й письменником у станового – це не то, що «цоб, половий!»»* [17, с. 3]. Мартин Боруля позитивно оцінює свої шанси на вирішення проблеми, коли дає гроші Триндальєву: *«Я вже на вас покладаю всі свої надії»* [17, с. 3].

У комедії «Сто тисяч» головний герой висловлює невпевненість у своїх діях, а саме, коли оцінює фальшиві гроші: *«Прямо як настоящі, і не пізнав би, коли б не понадривав сам край, а все-таки береженого бог береже – треба розмінять у казначействі»* [18, с. 16]. Роман дуже впевнений у тому, що одружиться на Мотрі: *«Та хоч би батько цапа скавав, а я таки женюсь на Мотрі»* [18, с. 20]. *«Обіцянка – цяцянка, а дурневі радість»* [18, с. 11] – це висловлюється Герасим. Він так оцінює дії свого зятя, який не віддав гроші, а розплатився худобою.

У творі «Хазяїн» Зеленський оцінює діяльність людей: *«А робочий, самі знаєте, тільки там дешевий, де землі нема, де нема за що рук зачепить, де бідність»* [19, с. 7]. Пузир розповідає, що працює земським гласним, але Золотницький вважає, що він вихваляється своєю посадою: *«Нічим хвастать: це тобі не робе честі»* [19, с. 14]. Зозуля стверджує те, що він би ніколи не зміг вкрати. Герой вказує на те, що це неможливо: *«Та скоріше б у мене рука відсохла, ніж протягнулась до чужого, скоріще б мозок мій висох в голові, ніж прошептав мені думку украсти!»* [19, с. 25]. Варто зауважити, що автор використовує знижену лексеку.

Ще однією важливою функцією є **емоційно-експресивна**.

У комедії «Мартин Боруля» вона представлена різними напрямками. Наприклад, коли Мартин виганяє Омелька, бо він у поганому настрої: *«Пішов, не печи моїх очей!»* [17, с. 16]. Потрібно звернути увагу на те, що автор використовує дієслово у наказовому способі та з цього можна зрозуміти, негативність в емоціях. Геврасій, коли вихваляє дворянство, але в негативному ключі: *«І в мене було їх доволі, а тільки я переконався, що нам дворянство так личить, як корові сідло»* [17, с. 11]. Мартин висловлюється експресивно, коли дізнається, що вкрали коні: *«Бодай ти галушки не проковтнув, щоб ти вареником подавився, кажи: шкуру з тебе здерти?»* [17, с. 15].

У творі «Сто тисяч» емоційною є репліка з використанням фразеологізмів, коли Савка висловлює своє ставлення до дій Пузиря: *«Давно лизала панам руки, за верству шапку скидала, а тепер розжсилася, кумпанію з панами водить і зараз морду пиндючить і перед своїм братом»* [18, с. 23]. Таким чином, розкривається не тільки ставлення одне до одного, а й характер. У суперечці Степана і Гершка показано емоційність першого: *«Та чи ви не сказались, господин єврей, чи з переляку не знаєте, що язик плеще!»* [18, с. 29]. Варто зауважити, крім фразеологізму, є звертання *«господин єврей»* [18, с. 29], підсилює вагу сказаному. Клим висловлюється так: *«Поживишся скибкою, як собака мухою»* [18, с. 14]. Цей фразеологізм досить гарно розкриває всю плачевність ситуації, яка утворилася.

У комедії «Хазяїн» Пузир емоційно висловлюється, коли не погоджується із Сонєю: *«Це ти мене, дочко, хочеш у труну покласти!»* [19, с. 36]. Оскільки дочка хоче мати свого

щастя. Однак батько не погоджується на те, що хоче Соня, тому кілька раз наголошує, що *«у труну покласти»* [19, с. 36]. Емоційним є той епізод, коли дочка просить батька годувати робочих нормальним хлібом: *«я плакала і запевняла, що то неправда, а тепер сама бачу, і вся моя душа тремтить!»* [19, с. 20]. Ми можемо зрозуміти, які почуття відчуває дівчина, оскільки чітко на це вказує фразеологізм: *«душа тремтить»* [19, с. 20]. Соня відчуває важкість всієї ситуації, яка склалася. Наприкінці твору, коли Пузир благає про допомогу: *«Честь, Честь мою топчуть в болото!»* [19, с. 55]. Автор намагається показати душевний та емоційний стан свого головного героя. Він своєрідно нагнітає ситуацію, оскільки кілька раз використовує слово «честь».

У комедіях важливою функцією є **створення гумору чи сатири**.

У творі «Мартин Боруля» є висловлення Омелька, використовуючи фразеологізм досягає певної гумористичності *«Потягнувсь, лупнув очима, повернувся на другий бік і знову захріп»* [17, с. 26]. Або ситуація, коли Протасій хвалиться тим, що дістав від графа Лопушинського: *«Я в нього достав собі хорта, та така була собака, що зайцьові й писнуть не дасть»* [17, с. 31]. Так описується сила хорта. Степан описує діє людей із сатиричної сторони: *«Тут один другого бриє так... що аж пальці знать»* [17, с. 6].

У комедії «Сто тисяч» Роман так говорить про Копача: *«Тридцять літ шукає кладів і голий став як бубон, бо все на кладах, кажуть, прокопав...»* [18, с. 2]. Це зроблено для того, щоб показати марність справи Копача. Герасим негативно висміює розумові здібності Параски: *«У мене в шапці більше розуму, ніж у тебе в голові»* [18, с. 16]. Через це розкривається ставлення чоловіка до дружини, оскільки він порівнює шапку і розум Параски. Висловлення Савки стосовно відношення Герасима та Параски: *«А ви з старою, як сизі голуби, і досі буркочете?»* [18, с. 17]. Однак саме через це розкривається вся сутність їхніх відношень. Оскільки далі Герасим на це огризається і проганяє Параску.

У творі «Хазяїн» є чимало фразеологізмів, які створюють гумор чи сатиру у сюжеті. Одним із таких прикладів є той епізод, коли відбувається розмова між Пузирем та Ліхтаренком стосовно земель: *«Це тобі не борщ, тут пробувать нічого — треба взять!»* [19, с. 8]. Автор порівнює оренду землі із борщем, однак наголошує на тому, що цей процес треба робити відразу, а не чекати. Смішною є та ситуація, коли Ліхтаренко говорить про масштаби продажі землі. Оскільки він з Пузирем зазіхнули на велику територію: *«Срібними та золотими зубами можна не то Мануйлівку, не то уїзд, а й губерню можна з'їсти!»* [19, с. 8]. Варто зауважити, що для підсилення фразеологізму письменник використовує слова на позначення кольорів «срібний» та «золотий», вказуючи на те, що вони не тільки на маленьку територію можуть захопити, а й велику, бо їхні зуби «з'їдять все». Сатиричною є та ситуація, коли Пузир хворіє, а його цікавить лише робота, бо з усього він шукає вигоду.

З цього приводу Феноген каже: *«Щоб Терентій Гаврилович не побачив новий товар? Ха! Та він рачки сюди прилізе, та скоріще він умре»* [19, с. 51]. Висміюється жадність головного героя.

Не менш важливою функцією є **внутрішні якості персонажа**.

У комедії «Мартин Боруля» дуже гарно описано характер Свербихвостової *«Змолоду крутила хвоста з уланами»* [17, с. 37]. З цього ми розуміємо легковажність жінки. Варто зауважити, що вона є епізодичним персонажем, але для автора є важливим, щоб читач отримав цю інформацію. Палажка висловлює свої співчуття доньці, яка не може бути з коханим: *«У мене у самої серце болить за Миколою, я сама його люблю...»* [17, с. 21]. Мати Марисі здатна виражати емпатію.

У творі «Сто тисяч» Савка розповідає про те, яким він є мужнім і не боягузом: *«Вже ж і я не полохливого десятка, пішов би до нього в гості у саме пекло: надокучило отак раз у раз позичати, нехай би дав, іродів син!»* [18, с. 4]. Однак Савка може бути і наляканим. Оскільки за нього говорять його вчинки: *«То я тікав з того місця, мало дух з мене не виперло...»* [18, с. 4]. Розкривається характер у Копача, коли він впевнено стверджує те, що доб'ється свого: *«А я мовчу і таки свого доб'юсь... а тоді і будете руками об поли бить»* [18, с. 9]. Ці слова вказують на твердість у його намірах.

У комедії «Хазяїн» дуже гарно показані якості Пузиря. Оскільки за допомогою фразеологізмів розкривається те, якою людиною він є: *«Капосна хвороба причалила мене до ліжка, а тепер кормів нема, можна купити по сімдесят п'ять копійок... вівцю... ох...»* [19, с. 43]. Навіть, коли він хворий, то думає про вигоду стосовно корму та овець. Він заздрить тому, що Феноген купив худобу, а він цього не зробив. Це вказує на меркантильність та жадність. Золотницький має черству душу. Він жаліє від робочих їжу: *«Виходить, треба щось інше придумати, треба обговорити, душею увійти в становище голодних, не дати їм загинути, не дати розповсюдитись цинготній болізни»* [19, с. 14]. Золотницький не хоче, щоб робочі помирили, бо не буде кому працювати, тому з цього випливає, що він шукає користь. Соня не схожа на свого батька. Вона чесна, щира та справедлива. Це можна зрозуміти з того, коли вона захищає робочих та хоче їм дати хліба, щоб не голодали: *«У нас стільки всякого хліба, як води в морі, і весь хліб люде заробляють, вони повинні їсти за свою працю найкращий хліб!»* [19, с. 18]. Дівчина вимагає від батька і сперечається з ним.

Відтворення внутрішнього стану персонажа.

У комедії «Сто тисяч» у Герасим розкривається зверхність характеру, навіть при спокійній розмові: *«А тепер, куме, такі люде понаставали, що чорт, не при хаті згадуючи, боїться і носа показати меж них»* [18, с. 17]. І в подальшій бесіді з Савкою стає

зрозумілим реальне ставлення головного героя до простих людей. Обурення та злість охоплює Герасим, коли починають красти хліб і вивалює це на Параску: *«Хліб крадуть у тебе з-під носа, гарна хазяйка!»* [18, с. 13]. Коли Савка каже: *«З мене печінка мало не витрусилась, поки це діло скінчилось, та щоб я не мав в руках свого заробітку, а заглядав вам у вічі, як цуцик?»* [18, с. 34], то розуміємо що він переживає і наляканий. Оскільки герої, може, не отримає свої гроші назад. Автор показує меркантильність Савки, який хоче на всьому нажитися.

Мовної характеристики персонажа.

У творі «Сто тисяч» Герасим часто використовує занижену лексику у фразеологізмах: *«зараз морду пиндючить і перед своїм братом!»* [18, с. 23], *«Тільки вдариться до доброго аблаката, то той таку машину підведе, що у чорта очі на роги повилазять»* [18, с. 17]. Все це вказує на те, що він не слідкує за тим, як він говорить, коли дуже емоційний.

Синонімічного увиразнення експресії, створення градації.

У комедії «Мартин Боруля» Мартин дає настанови своєму синові: *«Слухай старших, випишуй почерка, завчай бумагу напам'ять... трись, трись меж людьми – і з тебе будуть люде!»* [17, с. 9]. Письменник використовує однакові слова для підсилення своїх слів. Через це стає зрозумілим, яким шляхом має здобути своє місце Степан.

У творі «Хазяїн» є чимало фразеологізмів, які пов'язані із словами «душа», «серце». Автор використовує доволі часто. Їх говорять Соня або її мама: *«я плакала і запевняла, що то неправда, а тепер сама бачу, і вся моя душа тремтить!»* [19, с. 20], *«Знову, дочка тільки сказала, що над нею сміялися в гімназії, і мене аж у серце кольнуло»* [19, с. 21], *«Боже, як важко було на душі!»* [19, с. 21]. В основному ці фразеологізми стосуються різних епізодів. Однак вони мають відношення до Соні. Варто зауважити, що всі фразеологізми означають переживання та тяжкість почуттів.

Однією з важливих функціє є сюжетна основа.

У творі «Мартин Боруля» однією з ключових елементів комедії є той епізод, коли погано закінчується сватання і відмовляють від дворянства: *«Погані наші діла, усе пішло шкереберть – і в дворянстві одказали, і земський суд скасували, і я остався за штатом»* [17, с. 34]. Микола сподівається на те, що у них з Марисею все наладиться і приходять до них додому: *«Може, й нам щастя знову усміхнеться»* [17, с. 35].

У комедії «Сто тисяч» однією з важливих епізодів є той, коли розкривається афера з грошима, зокрема про це дізнається Параска: *«Бач, яке нещастя скоїлось; чула моя душа, що з ним щось недобре діється»* [18, с. 35]. З цього ми розуміємо, що дружина Герасима досить спостережлива.

Важливою основою твору «Хазяїн» є розкриття дій Пузиря. Головний герой розуміє, що він вибратися із ситуації не може і йому ніхто не допоможе. Для цього автор використовує специфічний фразеологізм, який розкриває емоційний стан Пузиря у момент розкриття: *«На тобі **лиця нема**, іди приляж, ми діло обміркуємо»* [19, с. 55].

Заключного акорду.

У комедії «Хазяїн» є заключний момент, коли герої розуміють, що Пузир помирає. Заключні слова говорить Золотницький: *«Скажіть слідователеві, що Терентій Гаврилович одібрав повістку від смерті і скоро дасть показаніє перед богом»* [19, с. 55]. З цього стає зрозумілим, що головний герой буде відповідати за свої вчинки не на земному суді, а на Божому.

Синонімічного підсилення ознак.

У творі «Мартин Боруля» головний герой завжди проганяє людей, використовуючи фразеологізми синоніми: *«Геть з очей, паршивий робітник!»* [17, с. 16], *«Пішов, не печи моїх очей!»* [17, с. 16].

У комедії «Сто тисяч» підсилення сказаного в різних епізодах є використання синонімічного фразеологізму Герасимом: *«Я кращого слова від роду не чув; як пташка защебетала перший раз весною, так радісно зробилось на серці від цього слова»* [18] та Савкою: *«Ну, куме, **нігде нічичирк!**»* [18, с. 34]. Хоча розмова і стосується грошей, але розуміємо, що автор вкладає різне розуміння.

Висновок до розділу 2.

Можна зробити висновок, що у комедіях «Мартин Боруля», «Сто тисяч», «Хазяїн» було нараховано по 93, 79 та 102 фразеологізми відповідно у кожному творі. Чимало з них повторювалися. Усі фразеологізми були розподілені у групи, які залежать від компонентів, що входять до їх складу. Ця класифікація розміщена у підручнику «Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія» і виглядає наступним чином:

- 1) явища природи та небесних світил, частин місцевості;
- 2) назви рослинного світу;
- 3) назви тваринного світу;
- 4) назви частин тіла;
- 5) назви знарядь праці та господарських предметів;
- 6) лексеми, що позначають абстрактні поняття;
- 7) назви, що означають дію [28, с. 386-387].

Однак ми її розширили і додали власні групи, які отримали назву «Назви музичних інструментів» та «Назви страв, випічок тощо». Оскільки є невелика кількість фразеологізмів, які не могли розподілити у ту класифікацію, яка була основною, наприклад: «голий став як бубон» [18, с. 2], «без хліба останемся» [17, с. 38], «хліба не дасть» [17, с. 38], «на свій хліб» [19, с. 2], «не з того тіста» [19, с. 37] тощо.

Найбільше групи фразеологізмів пов'язані із частинами тіла, абстрактними поняттями та діями. Перші стосуються таких слів: «серце», «ніс», «рот», «зуби», «губи». Другі представлені такими лексемами: «Бог», «чорт», «душа», «дух», «щастя», «радість» тощо. Останні пов'язані із дієсловами «платити», «здерти», «дати», «з'їсти» тощо.

Стосовно функцій фразеологізмів у художньому тексті, то майже всі представлені хоча б в одному з творів. Потрібно сказати, що у комедіях «Мартин Боруля», «Сто тисяч», «Хазяїн» відсутні наступні функції: портретної характеристики, заголовочної та лаконізації мовлення. Для решти можна було знайти фразеологізми та розкрити їх функції у творі. Варто зауважити, що більшість із них розкривається тільки через контекст. Це спричинено тим, що І. Карпенко-Карий видозмінював фраземи або створював їх, тому поза межами художнього тексту їх розглянути не можна.

ВИСНОВКИ

Відповідно до поставленої мети нами було розв'язано всі поставлені завдання.

Досліджено поняття «фразеологізм». У сучасному мовознавстві існує багато тлумачень цього поняття. Кожен із дослідників, які працювали над цією проблемою вкладали своє розуміння. Потрібно зауважити, що у Словнику української мови в 11 томах та у Великому тлумачному словнику сучасної української мови подано однакове тлумачення фразеологізму, який говорить про те, що вони є усталеними, стійкими та неподільними. Також такі мовознавці як: Л. Юрчук, В. Телія, І. Гальперін створили власні визначення, однак їх розуміння частково відповідають тому, що є у словниках, але розширені.

Розкрито історію дослідження фразеології. Наголошено на тому, що фразеологія як галузь виокремилася у 40-х рр. ХХ ст. З цього моменту вчені почали активно вивчати фразеологізми. Історію їх дослідження поділено на три етапи:

I. 40-70-ті роки ХХ ст. – теоретичні дослідження фразеологізмів, зокрема лінгвістична сторона. З останнім працював В. Виноградов. Виокремлено методи вивчення фразеологізмів.

II. 70-ті – поч. 80-х років ХХ ст. – вивчення фразеологізмів з функційно-мовленнєвої сторони. III. Баллі вводить поняття «ідіома»

III. Сер. 80-х років (поч. 90-х років) ХХ ст. – практичне дослідження фразеологізмів, зокрема в межах однієї мови чи кількох, у творчості письменника чи у конкретному художньому творі тощо.

Опрацьовано кілька класифікацій фразеологізмів. Виділено те, що в їх основу покладено різні принципи, тому змогли згрупувати та вказати вчених, які працювали над цією проблемою, а саме:

- 1) семантичний (В. Виноградов та М. Шанський);
- 2) функціональний (С. Гаврин, Д. Баранник);
- 3) морфологічний (І. Білодід);
- 4) граматичний та семантичний (В. Архангельський);
- 5) генетичний (Л. Булаховський, Л. Скрипник);
- 6) структурно-семантичний (О. Кунін).

Проаналізовано функції фразеологічних одиниць у художньому тексті і виділено 13: оцінну; емоційно-експресивну; створення гумору чи сатири; внутрішніх якостей персонажа; відтворення внутрішнього стану персонажа; портретної характеристики (зовнішній вигляд героя); мовної характеристики персонажа; синонімічного увиразнення експресії, створення градації; сюжетної основи; заголовочну; заключного акорду;

синонімічного підсилення ознак; лаконізації мовлення. Варто зауважити, що остання характерна тільки для лірики.

Виділено фразеологізми у творах І. Карпенка-Карого. Перед класифікацією фразеологізмів нами було прочитано комедії «Мартин Боруля», «Сто тисяч», «Хазяїн». З художніх текстів було виокремлено речення. У яких віднайдено 274 фразеологізми. Їх розглянуто в межах контексту, оскільки І. Карпенко-Карий видозмінював вже сталі та створював нові.

Здійснено класифікацію фразеологічних одиниць у творах І. Карпенка-Карого. За основу було взято класифікацію І. Білодіда, яку можна знайти у підручнику «Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія». Для типології досліджено компоненти фразеологізмів. Із семи груп, що подає І. Білодід нами було розширено до дев'яти, зокрема додано «Назви музичних інструментів» та «Назви страв, випічок тощо», тому наша класифікація фразеологізмів виглядає наступним чином:

- I. Явища природи та небесних світил, частин місцевості:
  - 1) *«дощ як із відра»* [17, с. 37];
  - 2) *«як піску в морі»* [18, с. 17];
  - 3) *«мороз поза шкурою пішов»* [18, с. 5];
  - 4) *«стежка протоптана»* [19, с. 8];
  - 5) *«степ без краю»* [19, с. 26].
- II. Назви рослинного світу:
  - 1) *«мов **маком** всіяний»* [17, с. 6];
  - 2) *«первий **сорт**»* [18, с. 6];
  - 3) *«обберуть, як **липку**»* [19, с. 9];
  - 4) *«у **корені** лежить неправда»* [19, с. 22].
- III. Назви тваринного світу:
  - 1) *«важна **птиця**»* [17, с. 4];
  - 2) *«вкусила шляхетська **муха**»* [17, с. 10];
  - 3) *«**зайцем** мимо»* [18, с. 4];
  - 4) *«глянули **кобилі** в зуби»* [18, с. 8];
  - 5) *«мов **крила** вирости»* [19, с. 21];
  - 6) *«**собака** не вкусе»* [19, с. 17].
- IV. Назви частин тіла:
  - 1) *«в **ногах** валялись»* [17, с. 34];
  - 2) *«в **печінку** сіли»* [17, с. 15];
  - 3) *«не своїм **голосом**»* [18, с. 29];

- 4) *«носа відкрути»* [18, с. 4];
  - 5) *«губи кусають»* [19, с. 12];
  - 6) *«дивиться крізь пальці»* [19, с. 10]
- V. Назви знарядь праці та господарських предметів:
- 1) *«не святі горшки ліплять»* [17, с. 20];
  - 2) *«словами, мов батогом»* [17, с. 4];
  - 3) *«у горниці і не кликали»* [18, с. 5].
  - 4) *«з миру по нитці – голому сорочка»* [19, с. 5];
  - 5) *«наскочила коса на камінь»* [19, с. 23].
- VI. Лексеми, що позначають абстрактні поняття:
- 1) *«другу пиху тобі дає»* [17, с. 25];
  - 2) *«дух виперло»* [17, с. 18];
  - 3) *«думки ізсушили»* [18, с. 14];
  - 4) *«дух не виперло»* [18, с. 4];
  - 5) *«важко на душі»* [19, с. 21];
  - 6) *«ваше слово – закон»* [19, с. 6]
- VII. Назви, що означають дію:
- 1) *«вилізеши в люде»* [17, с. 3];
  - 2) *«виряджаємо в город»* [17, с. 5];
  - 3) *«гиндиків дражнить»* [18, с. 9];
  - 4) *«живого облуплю»* [18, с. 10];
  - 5) *«замовте словечко»* [19, с. 3];
  - 6) *«здерти що-небудь»* [19, с. 27].
- VIII. Назви музичних інструментів:
- 1) *«голий став як бубон»* [18, с. 2].
- IX. Назви страв, випічок тощо:
- 1) *«без хліба останемся»* [17, с. 38];
  - 2) *«хліба не дасть»* [17, с. 38];
  - 3) *«не з того тіста»* [19, с. 37];
  - 4) *«це не борщ, тут пробувають нічого»* [19, с. 8].

З'ясовано функції фразем у комедіях «Сто тисяч», «Хазяїн», «Мартин Боруля».

У творах автора представлено більшість функцій. Однак відсутні: портретної характеристики, заголовочної та лаконізації мовлення. Наведемо декілька прикладів. Функція створення гумору чи сатири у комедії «Мартин Боруля», наприклад, розкрито в епізоді, коли Протасій розповідає про свою покупку та перевищує функції хоругви: *«Я в нього*

достав собі хорта, та така була собака, що зайцьові й писнуть не дасть» [17, с. 31]. Через фразеологізм: «зайцьові й писнуть не дасть» [17, с. 31] показано всю силу тварини. Функція сюжетної основи у творі «Хазяїн» розкрито через фразеологізм: «лиця нема» [19, с. 55]. Однак її потрібно розглядати у реченні: «На тобі **лиця нема**, іди приляж, ми діло обміркуємо» [19, с. 55]. З цього ми розуміємо, що розкрилася афера Пузиря і він наляканий. Функція відтворення внутрішнього стану персонажа у творі «Сто тисяч» розкривається через простий фразеологізм «з-під носа» [18, с. 13]. Однак це стає зрозумілим тільки в межах речення: «Хліб крадуть у тебе **з-під носа**, гарна хазяйка!» [18, с. 13]. Коли робочі були голодними, то почали красти хліб і винною у цьому робить свою дружину, яка не змогла зберегти хліб. Головного героя охоплює злість та обурення і своєї вини він не визнає.

Отже, у комедіях «Мартин Боруля», «Сто тисяч» та «Хазяїн» І. Карпенка-Карого є чимало фразеологізмів. Їх дослідження являє собою вагомий пласт у вивченні мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Амосова Н. Основы английской фразеологии. – М.: Высшая школа, 1963. – 263 с.
2. Архангельский В. Устойчивые фразы в современном русском языке. – Ростов-на-Дону, 1964. – 280 с.
3. Балли Ш. Французская стилистика. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1961. – 394 с.
4. Баранник Д. Фразеологія в усному монологічному мовленні // Питання мовної культури. – К.: Наук. думка, 1968. – Вип. 2. – С.34-38.
5. Бодуэн де Куртенэ И. Языкознание, или лингвистика XIX в. // Избр. труды по общему языкознанию. – М., 1963. Т. II. – 391 с.
6. Булаховский Л. Курс русского литературного языка. – К.: Рад. шк., 1953. – Т. 2. – 437 с.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: Перун, 2005. – 1728 с.
8. Венжинович Н. Фраземи з компонентами-соматизмами у творах М. Матіос та В. Шкляра. Науковий вісник Ужгородського університету: зб. наук. пр. – Ужгород. Сер.: Філологія, 2018. – С. 13-21.
9. Виноградов В. Избранные труды: Лексикология и лексикография. – М.: Наука, 1977. – 308 с.
10. Виноградов В. Итоги обсуждения вопросов стилистики // Вопросы языкознания. – 1950. – № 1. – С. 60-87.
11. Гаврин С. Проблема систематизации устойчивых сочетаний современного русского языка в функциональном аспекте // Учёные записки МОПИ. Русский язык. Вопросы русской фразеологии. – М., 1966. – Т. 160. – Вып. II. – С. 261-274.
12. Гальперин И. Очерки по стилистике английского языка. – М.: Изд-во литературы на иностранных языках, 1958. – 457 с.
13. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию. – М.: Прогресс, 1984. – 396 с.
14. Етимологічний словник української мови: В 7 т. – Т. 6: У–Я / Ред. кол.: О. Мельничук (гол. ред.) та ін. НАН України. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – К.: Наукова думка, 2012. – 568 с.

15. Заболотна Н. Роль фразеологізмів у дієслівній синоніміці української мови середини XVII ст. (на матеріалі анонімних віршів) // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. – 2001. – Вип. 4. – С. 90-97.
16. Звягіна Г. Народнорозмовна трансформація традиційних фразеологізмів у художніх творах Григора Тютюнника // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. – 2011. – Вип. 15. – С. 328-332.
17. Карпенко-Карий І. «Мартин Боруля»/Режим доступу : http://ukrlit.org/faily/avtor/karpenko_karyi_ivan/karpenko-martyn_borulia.pdf
18. Карпенко-Карий І. «Сто тисяч»/Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1007>
19. Карпенко-Карий І. «Хазяїн»/Режим доступу: <https://library.kr.ua/wp-content/elib/kariy/khazayin.pdf>
20. Краснобаєва-Чорна Ж. Експресивно-стилістична класифікація фразеологізмів у словнику фразеологічних термінів сучасної української мови // Лінгвістичні студії. – 2011. – Вип. 23. – С. 265-274.
21. Кунин А. Курс фразеології сучасного англійського мови. – М.: Высшая школа, 1996. – 381 с.
22. Кунин А. Теорія фразеології Шарля Балли. – М., 1966. – 200 с.
23. Купрікова Г. Українські фразеологізми з компонентами-назвами одягу і взуття // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер.: Філологічна. – 2013. – Вип. 39. – С. 53-54.
24. Лисенко Л. Лінгвокультурне дослідження фразеологізмів часу в українській і англійській мовах // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер.: Філологічна. – 2012. – Вип. 24. – С. 178-181.
25. Печенікова Л. Фразеологізми на позначення психічного стану людини // Лінгвістичні дослідження. – 2012. – Вип. 33. – С. 19-22.
26. Скрипник Л. Фразеологія української мови. – К.: Наук. думка, 1973. – 280 с.
27. Словник української мови в 11 т./АН Української РСР, Ін-т мов. ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. – К.: Наук. думка, 1970-1980. – Т.10: Т-Ф / ред. тому: А. Бурячок, Г. Гнатюк., 1979. – 658 с.
28. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія / Ордена Труд. Червон. Прапора Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР; за заг. ред. І. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1973. – 438 с.
29. Тагив М. Глагольная фразеология в современном русском языке. – Баку, 1966. – 267 с.

30. Телия В. Фразеологизм // Русский язык: Энциклопедия. – М., 1979. – С. 381-383.
31. Телия В. Фразеологизм. Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 784 с.
32. Уділова К. Характеристика граматичної структури порівняльних фразеологізмів в іспанській, українській, французькій та російській // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер.: Філологічна. – 2012. – Вип. 26. – С. 331-333.
33. Ужченко В., Ужченко Д. Фразеологія сучасної української мови : посібник – М-во освіти і науки України, Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ: Альма-матер, 2005. – 399 с.
34. Улянич А. Фразеологізми як компонент етнолінгвістичної основи драматичних творів Івана Франка // Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах. – 2011. – Вип. 23. – С. 202-211.
35. Шанский Н. Фразеология современного русского языка. – М.: Высшая школа, 1985. – 160 с.
36. Шанский Н. Фразеология современного русского языка. – Санкт-Петербург: Специальная литература, 1996. – 192 с.
37. Юрчук Л. Теоретичні засади реєстру Фразеологічного словника української мови // Мовознавство. – 1983. – № 5. – С. 46-51.